ISSN 2029–1701 (print)
ISSN 2335–2035 (online)

Mokslinių straipsnių rinkinys
VISUOMENĖS SAUGUMAS IR VIEŠOJI TVARKA
PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER
2014 (11) Scientific articles

EKOLOGINIS SAUGUMAS NACIONALINIO SAUGUMO POLITIKOS KONTEKSTE

Erika Matulionytė-Jarašūnė*

Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra
Putvinskio g. 70, LT-44211 Kaunas
Telefonas +37069812693
El.paštas: specelt@yahoo.com

Anotacija Saugumo politika skirtingais laikotarpiais buvo vertinama skirtingai. Pradžioje saugumas buvo suprantamas kaip karinis, tačiau vystantis visuomenei saugumo grėsmių ratas plėtėsi. Dar vienas svarbus aspektas – grėsmės saugumui neretai pereina iš valstybės lygmens į regioninį bei tarptautinį. Labai dažnai avarijos dideliuose objektuose (pvz. atominėje elektrinėje) paliečia ne vienos šalies interesus, o keleto, be to, yra globalių problemų, tokių kaip klimato kaita, kurių sprendimui reikalingos tarptautinės bendruomenės pastangos. Šie procesai sąlygojo poreikį išskirti ekologinio saugumo sektorių. Ekologinio saugumo problemų sprendimui valstybės suformuoja atitinkamą politiką, be to, dauguma valstybių renkasi didesnio saugumo lygio užtikrinimą prisijungiant prie regioninių ir tarptautinių susitarimų. Pats ekologinio saugumo objektas plečiasi ir apima vis daugiau sektorių, ne vien tik aplinkos apsaugos, bet sutinkami ir kiti (pvz. kriminaliai klausimai). Straipsnyje aptarta ekologinio saugumo raida ir reguliavimo ypatumai nacionalinio saugumo kontekste, apžvelgtos Lietuvos ekologinio saugumo teisinio reglamentavimo gairės.

Pagrindinės sąvokos: ekologinis saugumas, grėsmės ekologiniam saugumui, nacionalinis saugumas, aplinkos apsauga.

ĮVADAS

Saugumo tyrimai, grėsmių analizė ir prevencijos galimybių paieška yra peržengusi politikos mokslo sričių ribas ir šie klausimai vis plačiau nagrinėjami teisės, ekonomikos, aplinkosaugos ir kitose srityse. Saugumo objektų rato plėtimas susijęs su procesais, vykstančiais globaliame lygyje, kuriuose tenka dalyvauti daugumai valstybių. Ekologinės katastrofos ar nelaimės dažniausiai apima ne vieną valstybę, todėl yra poreikis formuoti ne tik nacionalinę, bet ir atitinkamą regioninę ar tarptautinę saugumo politiką. Kiekviena valstybė atsižvelgdama į savo politinius, ekonominius, ekologinius ir kitus aspektus formuoja savo saugumo politiką, ją reglamentuoja atitinkamais teisės aktais, be to, reikia nepamiršti, kad kai kurios valstybės priklauso įvairioms regioninėms ar tarptautinėms organizacijos, kurių nuostatų ir reikalavimų turi laikytis. Nemažai ekologinio saugumo problemų kyla valstybėse ir jų užkardymui yra rengiamos programos, reagavimo planai, taikomos prevencinės poveikio priemonės, tačiau ekologinio saugumo grėsmių suvokimas ir atitinkamai dalies problemų suvokimas kaip ekologinių skirtingose valstybėse gali skirtis, todėl formuojant regioninę ar

tarptautinę saugumo politiką būtina suprasti koks ekologinio saugumo objektų ratas, kokios grėsmės gali kilti ir kokiomis priemonėmis galima reaguoti tiek vykdant prevenciją, tiek šalinant jau įvykusių avarijų pasekmes. Ekologinio saugumo klausimai jau seniai yra pakilę iš nacionalinio lygmens į regioninį ar globalų, todėl ekologinis saugumas yra ir saugumo politikos sudedamoji dalis. Analizuojant ekologinį saugumą, reikia paminėti, kad „klaidinga būtų manyti, kad ekologinės grėsmės mažiau pavojingos nei, pavyzdžiui, karinės, politinės ar ekonominės. Anksčiau ekologinės grėsmės buvo suvokiamos kaip atsitiktinis dalykas, natūralių gyvenimo sąlygų dalis. Buvo manoma, kad nacionalinis saugumas liečia žmonių tarpusavio kovą, o ekologinės katastrofos (potvyniai, cunamiai, žemės drebėjimai ir kt.) yra žmonių kovos su gamta dalis ir į nacionalinio saugumo kategoriją nebuvo įtraukiama. Tačiau globalizacijos procesui vis labiau progresuojant ir didėjant žmogaus įtakai gamtai, ekologinės problemos tampa vis aktualesnės“ [1]. Straipsnyje bus aptarta ekologinio saugumo raida, ekologinio saugumo valdymo galimybės ir Lietuvos Respublikos ekologinio saugumo teisinio reglamentavimo gairės.

Straipsnio **tikslas** – aptarti ekologinio saugumo raidą ir reguliavimo ypatumus nacionalinio saugumo kontekste. Tikslui pasiekti straipsnyje aptariami įvairūs ekologinio saugumo politikos aspektai nacionalinio saugumo srityje, aptariami teisinio reguliavimo ypatumai.

Tyrimo objektas – ekologinio saugumo nuostatos nacionalinio saugumo politikos reglamentavime.

Siekiant atsakyti į temos problematiką straipsnyje analizuojami teisės aktai, mokslinė literatūra, naudoti lyginamasis, analizės bei sisteminimo **metodai**.

EKOLOGINIO SAUGUMO VIETA SAUGUMO POLITIKOJE

Saugumo tyrimų ekspertas B. Buzan saugumo sampratos struktūrą pagal jo pobūdį yra suskirstęs į šiuos sektorius: karinis, ekonominis, politinis socialinis, ekologinis[2]. G. Bagdonas nurodo, kad „nekarinio saugumo faktorius galima suskirstyti į kelias grupes: biologiniai ir ekologiniai veiksniai – gamtinės aplinkos, klimato sukeliamas nesaugumas (potvynis, sausra, žemės drebėjimas, oro, vandens, maisto kokybė, radiacija, „ozono skylė“ ir pan.), epidemija,

[1] Matulionytė E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2008. 4 (106), p. 93.
[2] Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo. Vilnius: Eugrimas, 1997. p. 52 – 53.

„civilizacijos ligos“; demografiniai veiksniai – demografinis „sprogimas“ Trečiojo pasaulio šalyse, gyventojų „senėjimas“ Europoje ir Šiaurės Amerikoje, disproporcijos tarp gyventojų ir BVP augimo, migracija; civilizaciniai veiksniai – globalizacija, civilizacijų ir kultūrų maišymasis, etniniai ir „civilizacijos“ konfliktai, nusikalstamumas ir terorizmas“[3]. E. Collins[4] analizuojant ekologinio saugumo, kaip svarbios tyrimo srities atsiradimą išskyrė tokius veiksnius: pirma, buvo nurodyta, kad po 1960 m. išsivysčiusiose šalyse buvo atkreiptas dėmesys į aplinkosaugos klausimus; antra, buvo pradėta į iš aplinkosaugos pjūvio žiūrėti į saugumo sampratą ir politiką; trečia, pokyčiai strateginėse aplinkybėse ypač po vadinamojo Šaltojo karo pabaigos. R. Čiegis[5] nagrinėdamas ekologinio saugumo problemas išskiria tris svarbiausias XX a. globalias problemas, su kuriomis susidūrė šiuolaikis pasaulis, itin pabrėždamas žalos aplinkai problematiką: žala aplinkai, karinis konfliktas ir skurdas. Ekologinio saugumo srities išskyrimo poreikis ypač išryškėjo XX a. pabaigos – XXI a. pradžioje vykstančių procesų kontekste: žaibišku greičiu vykstanti technikos, informacinių technologijų plėtra, didėjantis įvairių sričių regioninių ir tarptautinių susitarimų skaičius, tarptautinės bendruomenės pastangos ieškoti bendrų sąlyčio taškų globalioms priskiriamų problemų sprendime. M. Zapolskis nurodo, kad „galima išskirti keturis pamatinius klausimus, kurie teoriškai apibrėžia ekosaugumo koncepcijos esmę: 1. Kas daro poveikį – grėsmės šaltinis. Šis pjūvis apibrėžia į analizę įtraukiamų aplinkos veiksnių dimensiją – tai gali būti resursų trūkumas (nesubalansuotas naudojimas, perteklius), klimato pokyčiai, įvairūs gamtos kataklizmai, specifinės geografinės sąlygos ir pan. 2. Kam daromas poveikis – „auka“. Šiuo požiūriu tiriamas saugumo objektas – tarptautinė sistema, valstybė, regionas, aljansas, bendruomenė, individai ir kt. 3. Koks daromas poveikis – keliama grėsmė. Apibrėžiama saugu problemos dimensija – politinis ir socialinis nestabilumas, jėgos naudojimas valstybių viduje ir tarp jų, įvairios ginkluotų konfliktų ar pilietinių karų formos, masinė migracija, neigiamas poveikis tvariai plėtrai įvairiuose sektoriuose, humanitarinės katastrofos ir kt. 4. Kaip daromas poveikis – mechanizmai ir „kanalai“. Pateikia sąsajų tarp aplinkos veiksnių ir saugumo problemų dimensijos apibrėžiamas ir atskleidžiami mechanizmai, parodantys, kaip tam tikras aplinkos poveikis gali daryti įtaką įvairioms konflikto / saugumo problemų

[3] Bagdonas G. Žvalgybos tarnybų ir politikos formuotojų santykiai // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius 2009. p. 33-51.
[4] Collins A. Contemporary security studines. 2007. p 188.
[5] Čiegis R. Ekologinis saugumas: Nauji iššūkiai planetai // Strateginė savivalda . Nr. 1(3), 2006. p. 29-30.

formoms“ [6]. D. Pirages [7] akcentuoja atnaujintos iššūkių ekologiniam saugumui analizės reikalingumą, o pagrindinės svarstomos problemos turi apimti gyventojus, maistą ir vandenį, energiją, klimato pokyčius ir pavojus biologinei įvairovei.

Siekiant išskirti saugumo objektą reikia paminėti, kad „plačiąja prasme saugumo objektas – tai viskas, kas susiduria su saugumo problema, pradedant Žemės rutuliu, baigiant kiekvienu iš mūsų kaip atskiru individu. Galima kalbėti tiek apie globalų, tiek apie individualų saugumą bet kokiu įmanomu aspektu. Saugumo objektą kiek konkrečiau leistų apibrėžti specifinės problemos. Jos apibrėžtų ir tam tikrą saugumo objektų lygmenį“[8].

Akademiškai nuoseklesnis ekosaugumo koncepcijos išplėtojimas įvyko dešimtajame dešimtmetyje, kaip viso saugumo studijų lauko peržiūros sudedamoji dalis. Saugumo samprata buvo i) „išplėsta“ – šalia siauros karinės dimensijos įtraukti ekonominio, socialinio, informacinio saugumo dėmenys, ir ii) „pagilinta“ – analizė papildyta skirtingais lygmenimis (globaliu, regioniniu, nacionaliniu) ir išplėtota subvalstybinio lygmens koncepcija (visuomenės, individo, lyčių saugumas)[9]. Ekologinis saugumas yra ir aplinkos politikos dalis, todėl būtų tikslinga aptarti, kaip suprantama aplinkos sąvoka: „aplinka yra natūraliai susiformavusi ir funkcionuojanti bei tarpusavyje susijusi, taip pat žmonių pakeista ir socialiniams poreikiams pritaikyta gyvosios ir negyvosios gamtos elementų sistema“[10]. LR aplinkos apsaugos įstatyme nurodyta, kad „aplinka – gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos“[11].

Saugumo studijų ekspertas B.Buzan yra išskyręs dvi alternatyvias strategijas kurių pagalba valstybės sprendžia nacionalinio saugumo klausimus: pirma – pasirinkti nacionalinio saugumo strategiją, kai yra naudojamasi tik savo jėgomis, kai vietiniais ištekliais siekiama iki minimumo sumažinti valstybės pažeidžiamumą; antroji strategija siūlo pasirinkti tarptautinio saugumo strategiją, kai saugumo problemų sprendimų ieškoma per tarptautinius ryšius ir

[6] Zapolskis M. Ekosaugumo koncepcija tarptautiniuose santykiuose: Samprata, bruožai, esmė // Politilogija. 2012/1 (65). p. 115 -116.
[7] Pirages D., De Geest T. M., Ecological security: an evolutionary perspective on globalization. 2003. p 18.
[8] Vareikis E. Tarptautinis ir nacionalinis saugumas. Kaunas: VDU leidykla. 2005. p. 10.
[9] Zapolskis M. Ekosaugumo koncepcija tarptautiniuose santykiuose: Samprata, bruožai, esmė // Politilogija. 2012/1 (65). p. 119.
[10] Monkevičius E., Miškinis A. ir kt. Aplinkosaugos teisė. Vilnius: Justitia. 2011. P. 19-20.
[11] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992. Nr. 5-75.

kontaktus[12]. Dauguma valstybių formuodavos savo nacionalinio saugumo politiką dažniausiai pasinaudoja abiem strategijomis, kai ne tik aiškiai ir nuosekliai pateikia nuostatas nacionaliniame saugumo politikos lygmenyje, bet ir aktyviai dalyvauja regioninėse ir tarptautinėse saugumo iniciatyvose. Ekologinio saugumo užtikrinimo klausimai taip pat yra sprendžiami pasinaudojant ne tik nacionalinėmis, bet ir tarptautinėmis galimybėmis.

Ekologinį saugumą galima nagrinėti ekologinės teisės kontekste. „Ekologinės teisės, kaip teisės šakos, paskirtis – užtikrinti žmogaus ir visuomenės ekologinį saugumą. Ekologinės teisės paskirtis lemia ir jos objektą, t. y. vertybes, į kurių apsaugą turėtų būti nukreiptos ekologinės teisinės reguliavimo priemonės. Ekologinės teisės objektas – ta vertybė, kurios apsauga yra ekologinio teisinio reguliavimo paskirtis siekiant užtikrinti žmogaus ir visuomenės ekologinį saugumą“[13]. „Interesą saugumo problematika ir jo tyrimo svarbos supratimą skatina nepalankūs, įvairias grėsmes keliantys ekonominiai procesai pasaulyje ir Europos šalyse, neigiami demografiniai pokyčiai, destruktyvaus elgesio plitimas, piliečių ir turto nesaugumas, nelygios galimybės ir kiti nedarnios plėtros procesai, kurie kelia labai dideles vidaus grėsmes nacionaliniam saugumui. <...> Saugumo tyrimai atlieka vis svarbesnį vaidmenį užtikrinant veiksmingą Europos šalių atsaką į šias grėsmes[14]. Ekologinio saugumo klausimai ir jų sprendimų analizė, leidžia daryti prielaidą, kad „beveik visos pasaulio ekologinės problemos egzistuoja ir turi poveikį geografiškai mažoje Lietuvos teritorijoje (fizinis gamtinių sistemų ir jų komponentų biologinės įvairovės naikinimas, neatsistatančių ir atsistatančių išteklių hipereksploatacija, gamtinių sferų tarša ir visos su tuo siejamos pasekmės, naujai atsirandantys ir plintantys reiškiniai ne tik gamtinėje, bet ir konkrečiuose socialinės sferos sektoriuose). Neigiamas globalus antropogeninis poveikis pasireiškia ne tik per tiesioginį gamtinės aplinkos degradavimą, bet ir per kitus netiesioginius poveikio mechanizmus, dėl kurių vyksta tolesni ilgalaikiai, dažnai negrįžtami pokyčiai. Viena iš tokių − globali klimato kaita, inicijuojanti grandininę virsmų, persitvarkymų, prisitaikymų seką. Reiktų priminti, kad minimi pokyčiai vyksta nevienodai bei nevienodu tempu net tokioje santykinai mažoje erdvėje kaip skirtingų ES šalių teritorijos“[15]. Be to, „teisės mokslo

[12] Buzan B. Žmonės , valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po šaltojo karo. – Vilnius: Eugrimas, 1997, p. 401-425.
[13] Selilionis P. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje ir praktikoje. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81), p. 86.
[14] Kurapka V. E., Justickis V. Saugumo samprata. Saugumo koncepcijų ir sampratų apibendrinimas. Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2010, p. 23.
[15] Sinkevičius S., Ignatavičius G. Gamtinės aplinkos kaita ir tikėtinos pasekmės Lietuvai // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius. 2009, p. 247 – 248.

vystymasis, visuomenės ir jos raidos nulemti ekologinio saugumo poreikiai reikalauja naujai ir plačiau pažvelgti į ekologinės teisės dalyką. Ekologinės teisės objekto struktūrinių dalių sistemiškumas, ekologinės teisės, kaip sisteminiais ryšiais pagrįstos teisės šakos, formavimo poreikiai lemia tai, kad į nagrinėjamos teisės šakos dalyką įtrauktini ir visuomeniniai santykiai, susiję su žmogaus, kaip biologinės būtybės, apsauga“ [16]. Taigi, „valstybinės ekologinės kontrolės esmė – visuomeninio ekologinio saugumo užtikrinimas, kai valstybiniu reguliavimu šalinami neigiami reiškiniai, keliantys grėsmę aplinkai, pačiam žmogui kaip aplinkos daliai. Tik sisteminis požiūris į ekologinių problemų sprendimą leidžia veiksmingai užtikrinti visuomenės ekologinio saugumo poreikius“ [17]. Lietuvos ekologinio saugumo politikos teisinio reglamentavimo aspektų galime sutikti įvairiuose teisės aktuose, kurie bus aptarti sekančiame straipsnio skyriuje.

EKOLOGINIO SAUGUMO TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOS NACIONALINIO SAUGUMO POLITIKOJE

Pagrindiniame Lietuvos Respublikos įstatyme Konstitucijoje ekologinio saugumo sampratos nėra, tačiau jos 53 str. nurodyta, kad „tiek valstybė, tiek ir kiekvienas asmuo privalo saugoti aplinką nuo kenksmingų poveikių“[18], o 54 str. yra pateiktas pakankamai konkrečios aplinkosaugos politikos nuostatos: „pirma dalis nusako tai, jog valstybė rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, taip pat prižiūri, jog su saiku būtų naudojami, atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai. Antra dalis nusako, jog įstatymu yra draudžiama niokoti žemę, jos gelmes, vandenis, taip pat teršti vandenis bei orą, daryti bet kokį radiacinįpoveikį aplinkai bei skurdinti augaliją ir gyvuniją“ [19]. Taigi Konstitucijos 53 ir 54 str. sudaro pagrindą, teisiškai reguliuojantį aplinkos apsaugos ir drauge ekologinio saugumo klausimus. 1998-06-01 LR Konstitucinis Teismas nutarime konstatavo, kad „Konstitucijos 54 straipsnyje yra įtvirtintas aplinkos apsaugos principas, nes visų pirma visi juridiniai ir fiziniai asmenys turi susilaikyti nuo veiksmų, kurie daro žalą aplinkai, o to pasekoje yra apibėžiamos ir atsakomybės už

[16] Marcijonas A., Sudavičius B. Europos Sąjungos biologinės įvairovės išsaugojimą reglamentuojantys teisės aktai ir jų įtaka Lietuvos Respublikos ekologinei (aplinkos apsaugos) teisei // Teisė. 2003. Nr. 47, p. 115-132.
[17] Selilionis P. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje ir praktikoje. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81) p. 89.
[18] LR Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
[19] Ibid.

neteisėtus veiksmus“[20]. „Konstitucinis Teismas tame pačiame nutarime taip pat priėjo išvados, jog šiame straipsnyje yra suformuluotas aiškus tikslas – užtikrinti žmonių teises į sveiką ir švarią aplinką. Tačiau nors ir yra pripažįstamos žmogaus teisės į švarią aplinką, bet pats aiškinimas neleidžia suprasti, jog Konstitucija patvirtina šią teisę. Visos teisės į švarią aplinką tarsi pavedamos valstybei, kuri per jos prieigas rūpinasi atskirų aplinkos apsaugos komponentų apsauga. To pasekoje yra daroma išvada, kad Konstitucija įtvirtina pareigą saugoti aplinką, tačiau ne pačią teisę į sveiką ir švarią aplinką“[21].

LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo 4 skyriuje pateiktos svarbiausios nacionalinį saugumą užtikrinančios vidaus saugumo politikos nuostatos ir viename iš skyrelių yra nurodyta aplinkos apsaugos politika. LR nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme nurodyta, kad „siekiant užtikrinti Lietuvos gyventojams ekologinį saugumą reikalinga: (1) darni valstybės ūkio plėtra, (2) reikia prisidėti prie tarptautinės bendrijos pastangų mažinti globalines ekologines grėsmes, (3) reikia greitai reaguoti į ypatingas ekologines situacijas, šalinti ir mažinti jų padarinius“[22]. To paties įstatymo 5 skirsnio 11 skyriuje buvo nurodytos ilgalaikės valstybės saugumo stiprinimo programos ir minima ekologinio saugumo užtikrinimo programa.

Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme nurodyta, kad valstybė turi užtikrinti Lietuvos gyventojams ekologinį saugumą garantuodama darnią ūkio plėtrą. Darnios ūkio plėtros sąvoka įtvirtinta LR nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje[23], kurioje pagrindinis Lietuvos siekis, įgyvendinant darnios plėtros tikslus, yra „pagal ekonominius, socialinius bei gamtos išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius pasiekti dabartinį ES šalių vidutinį lygį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinų normatyvų“[24].

2005 m. priimtoje Ekologinio saugumo užtikrinimo programoje, kuri galiojo 2005 – 2010 m., nurodoma, kad „Ekologinis saugumas – tai veiksmų ir priemonių visuma, užtikrinanti sveiką ir švarią aplinką, minimalų neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai,

[20] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjucio 14 d. nutarimo Nr. 329 ”Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo” 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. – Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1435
[21] Ragulskytė - Markovienė R., Aplinkos teisė, Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais, Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 320.
[22] Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios., 1997, Nr. 2-16.
[23] Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo //Valstybės žinios, 2003, Nr. 89-4029.
[24] Ibid.

žalos aplinkai ir žmonėms prevenciją“ [25]. Numatant ekologinio saugumo užtikrinimo programos įgyvendinimo 2006 – 2010 metų priemonių planą [26] buvo numatytos priemonės keturiuose sektoriuose: vandenų apsaugos, atmosferos apsaugos, atliekų tvarkymo ir ekstremalių situacijų valdymo srityse.

Nagrinėjant grėsmių ekologiniam saugumui šaltinius nurodoma, kad grėsmės ekologiniam saugumui gali būti keturių rūšių: techninio pobūdžio, gamtinio pobūdžio, socialinio pobūdžio, kriminalinio pobūdžio. Techninio pobūdžio grėsmėms buvo priskirta: „avarija Ignalinos AE; avarijos kaimyninių valstybių atominėse jėgainėse ir didžiausiuose pramonės objektuose; avarijos pramonės įmonėse, sandėliuose arba kituose statiniuose, kuriuose nuolat arba laikinai gaminamos, perdirbamos, laikomos, perkraunamos, naudojamos, sandėliuojamos pavojingos cheminės medžiagos ir preparatai ar tvarkomos jų atliekos; gaisrai objektuose, kuriuose galimas sprogimo pavojus; avarijos transporte, kuriuo vežamos radioaktyviosios ar kitos pavojingos cheminės medžiagos, preparatai ir jų atliekos; avarijos dujotiekyje; avarijos naftotiekyje; hidrotechninių statinių griūtys“ [27]. Aptariant gamtinio pobūdžio grėsmes, joms buvo priskirtos tokios grėsmės: „stichiniai, katastrofiniai hidrometeorologiniai reiškiniai; pavojingi geologiniai procesai (seisminiai, gravitaciniai, karstiniai); išplitę gaisrai miškuose ir durpynuose; augalų kenkėjų antplūdžiai“ [28]. Socialinio pobūdžio grėsmėms priskirti „pavojingų užkrečiamųjų ligų protrūkiai ir endeminiai užkrečiamųjų ligų židiniai“ [29]. Kriminalinio pobūdžio grėsmės nurodomos kaip „teroro ir diversijos aktai[30]“. Nuo šių grėsmių gali nukentėti: Lietuvos gyventojai, gyvūnai, augalai, gali būti užterštas aplinkos oras, vanduo, dirvožemis. Programos tiksluose nurodyta, kad „siekiama įgyvendinti nacionalinio saugumo reikalavimus, siekiant sudaryti teisines ir organizacines sąlygas sveikos visuomenės vystymuisi švarioje aplinkoje, sumažinti ekologinio pavojaus riziką, užkirsti kelią neigiamam aplinkos poveikiui, įtvirtinti valstybės politikos prioritetus ekstremalių situacijų prevencijos srityje“ [31].

Nagrinėjant ekologinio saugumo reglamentavimo klausimus Lietuvoje reikia aptarti ir LR aplinkos apsaugos įstatymą, kuriame yra įtvirtinti pagrindiniai aplinkosaugos principai,

[25] Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos // Valstybės žinios, 2005, Nr. 117-4226.
[26] Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos įgyvendinimo 2006 – 2010 metų priemonių plano patvirtinimo // Valstybės žinios. 2006, Nr. 16-552.
[27] Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos // Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4226.
[28] Ibid.
[29] Ibid.
[30] Ibid.
[31] Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos // Valstybės žinios, 2005-10-01, Nr. 117-4226.

bei aplinkos apsaugos apsaugos valdymo aparatas. Remiantis šiuo įstatymu priiminėjami teisės aktai, kurie reguliuoja konkrečius aplinkos apsaugos sektorius ir klausimus. Nors ekologinio saugumo sąvokos šiame įstatyme nėra, tačiau jame įtvirtintos nuostatos priskirtinos prie ekologinio saugumo reguliavimo sferos. „Aplinkos apsauga – tai teisinės, organizacinės, techninės, ekonominės ir biologinės priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti gamtinę aplinką nuo bet kokio kenksmingo ūkinio ar antropogeninio poveikio, užtikrinti aukšto lygio jos kokybę ir tuo pagrindu sveikas bei saugias visuomenės gyvenimo ir raidos sąlygas, taupų ir racionalų gamtos išteklių naudojimą, taip pat tarpvalstybinių regioninių ir pasaulinio lygio aplinkosaugos problemų sprendimą. Aplinkosaugos priemonių sistemoje lemiamas vaidmuo tenka teisinėms, t.y. teisinio reguliavimo priemonėms. <...> Atkreiptinas dėmesys, kad aplinkosaugos teisė reguliuoja ne aplinką apskritai, o būtent visuomeninius, o būtent visuomeninius, t.y. žmonių tarpusavio, santykius naudojant, išsaugant ir atkuriant gamtinę aplinką“[32]. „Valstybės prioritetams įgyvendinti svarbiausiais išlieka uždaviniai, kurie užtikrintų ekologinį saugumą, garantuotų darnią ūkio plėtrą ir sumažintų neigiamą ekstremalios situacijos poveikį aplinkai ir gyventojams. Objektyvios informacijos apie ekologinį saugumą skleidimas, patikimos informacijos rinkimas, analizė ir teikimas visuomenei skatins bendradarbiavimą su kaimyninėmis valstybėmis ekologinio saugumo ir taršos prevencijos srityse. Tikslams pasiekti būtina sudaryti teisines ir organizacines sąlygas optimaliam atsakingų institucijų tarpusavio veiksmų koordinavimui, valdymui ir kontrolei, siekiant užtikrinti ekologinį saugumą“[33]. Be to, LR aplinkos apsaugos įstatyme yra nurodyta, kad „bendradarbiaudama su kitomis valstybėmis aplinkos apsaugos klausimais, Lietuvos Respublika siekia regioninio ir visuotinio ekologinio saugumo; sprendžia regionines bei globalines aplinkos apsaugos problemas; teikia suinteresuotoms šalims objektyvią informaciją apie ekologinę situaciją Lietuvoje; tvarko ir reguliuoja bendrus gamtos išteklių klausimus; prisideda likviduojant neigiamus ekologinių nelaimių bei avarijų padarinius; plėtoja mokslo ir techninius ryšius; vykdo kitus tarptautinius įsipareigojimus aplinkos apsaugos klausimais“[34]. Apibendrinant galima nurodyti, kad ekologinio saugumo klausimai Lietuvos teisės aktuose yra reglamentuoti skirtingai, kai kuriuose iš jų yra sutinkamos tiesioginės nuorodos į

[32] Monkevičius E., Miškinis A. ir kt. Aplinkosaugos teisė. Vilnius: Justitia. 2011, p. 21.
[33] Gavėnienė I. Ekologinis saugumas Lietuvoje: esama padėtis ir problemos // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008, 2007, p. 317-339.
[34] Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1992. Nr. 5-75.

ekologinį saugumą, kituose tai galime suprasti netiesiogiai - per aplinkos apsaugos ar kitų sektorių reglamentavimą.

IŠVADOS

Ekologinis saugumas sąlyginai neseniai buvo įtrauktas į saugumo grėsmių ratą drauge su karinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir politinėmis grėsmėmis. Saugumo sektorių plėtimo poreikį sąlygojo kintanti aplinka, vykstantys globalizacijos procesai ir vis didėjantis žmonių poveikis supančiai gamtai. Neretai ekologinis saugumas suprantamas gana siaurai, kaip poveikis aplinka, tačiau vis daugiau grėsmių priskiriamos prie ekologinių.

Ekologinio saugumo sektoriaus plėtrą sąlygojo pokyčiai visuomenėje, nes daug reiškinių ir jų sprendimo galimybių persikelia iš nacionalinio lygmens į regioninį ir tarptautinį. Siekiant efektyviau taikyti įvairias ekologinio saugumo užtikrinimo priemones ir efektyviau reaguoti į jau įvykusių avarijų šalinimą valstybės rengia ne tik nacionalinio lygmens dokumentus ir planus, bet prisijungia ir prie regioninių ir tarptautinių susitarimų.

Valstybės pačios turi pasirinkti kokios saugumo strategijos laikysis – visas reikalingas nuostatas turės nacionalinio saugumo politikoje ar pasikliaus tik savo jėgomis ar jungsis prie regioninių bei tarptautinių susitarimų. Dauguma valstybių yra pasirinkusios antrąjį variantą, tokią strategiją saugumo politikos srityje yra pasirinkusi ir Lietuvos Respublika.

Lietuvos nacionalinio saugumo strategijoje yra pateiktas ekologinio saugumo netiesioginis apibrėžimas ir nurodoma, kad tam reikalinga darni ūkio plėtra, prisidėjimas prie tarptautinės bendruomenės pastangų mažinti globalines ekologines grėsmes ir greitai reaguoti į ekologines situacijas, šalinti ir mažinti jų padarinius. Nagrinėjant grėsmių ekologiniam saugumui šaltinius jos skirstomos į techninio, gamtinio, socialinio ir kriminalinio pobūdžio. Ekologiniam saugumui priskirtinų nuostatų galime surasti ir kituose Lietuvos teisės aktuose.

LITERATŪRA

1. LR Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos // Valstybės žinios, 2005, Nr. 117-4226
3. Dėl ekologinio saugumo užtikrinimo programos įgyvendinimo 2006 – 2010 metų priemonių plano patvirtinimo // Valstybės žinios, 2006, Nr. 16-552.
4. Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo //Valstybės žinios, 2003, Nr. 89-4029.
5. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1992. Nr. 5-75.
6. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16.

7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. Nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. rugpjucio 14 d. nutarimo Nr. 329 "Dėl miškams padarytos žalos atlyginimo" 3.4 punkto 3 pastraipos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai". – Valstybės žinios, 1998, Nr. 52-1435
8. Bagdonas G. Žvalgybos tarnybų ir politikos formuotojų santykiai // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius 2009. P. 33-51.
9. Buzan B. Žmonės, valstybės ir baimė: tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo. Vilnius: Eugrimas, 1997.
10. Collins A. Contemporary security studines. 2007.
11. Čiegis R. Ekologinis saugumas: Nauji iššūkiai planetai // Strateginė savivalda . Nr. 1(3), 2006. p. 22-32.
12. Gavėnienė I. Ekologinis saugumas Lietuvoje: esama padėtis ir problemos // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008, 2007, p. 317-339.
13. Kurapka V. E., Justickis V. Saugumo samprata. Saugumo koncepcijų ir sampratų apibendrinimas. Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2010
14. Marcijonas A., Sudavičius B. Europos Sąjungos biologinės įvairovės išsaugojimą reglamentuojantys teisės aktai ir jų įtaka Lietuvos Respublikos ekologinei (aplinkos apsaugos) teisei // Teisė. 2003. Nr. 47. p. 115-132.
15. Matulionytė E. Grėsmių nacionaliniam saugumui nustatymas ir jų prevencijos galimybės // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2008. 4 (106), p. 93 - 99.
16. Monkevičius E., Miškinis A. ir kt. Aplinkosaugos teisė. Vilnius: Justitia. 2011. P. 19-20.
17. Pirages D., De Geest T. M., Ecological security: an evolutionary perspective on globalization. 2003.
18. Ragulskytė - Markovienė R., Aplinkos teisė, Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais, Vilnius: Eugrimas, 2005.
19. Selilionis P. Lietuvos ekologinės teisės paskirtį atspindinčių teisinių kategorijų tapatumo paieška teorijoje ir praktikoje. // Jurisprudencija. 2006, Nr. 3 (81). P. 85-90.
20. Sinkevičius S., Ignatavičius G. Gamtinės aplinkos kaita ir tikėtinos pasekmės Lietuvai // Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2008. Vilnius. 2009. P. 247-277.
21. Vareikis E. Tarptautinis ir nacionalinis saugumas. Kaunas: VDU leidykla. 2005.
22. Zapolskis M. Ekosaugumo koncepcija tarptautiniuose santykiuose: Samprata, bruožai, esmė // Politilogija. 2012/1 (65). p. 113 -158.

ENVIRONMENTAL SECURITY IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY POLICY

Erika Matulionytė-Jarašūnė *
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

Security policy in different time periods was differently regarded. Security was initially seen as the matter of military field, but the development of the public security threats and the fields which they affect, expanded the field of application of the notion of security. Another important aspect is that the security threats often affect not only national public level but as well they start to influence the regional and the international level. These processes therefore augmented the need to develop eco-security sector, because many accidents nowadays occur in large strategic objects (such as in the nuclear power-stations) which touch the interests of a large number of countries. Furthermore, there

are global problems such as climate change affecting all countries the solution of which is possible only by the cooperation of international community. In order to make a decision of ecological security the states develop appropriate policy. Moreover, the majority of states ensure a high level of eco-safety by joining regional and international agreements.

The sphere of eco-security is expanding and includes a growing number of sectors, not only the protection of the environment, but also criminal issues and other fields. The Article discusses the peculiarities of national security and regulatory context, and reviews the questions of eco-security regulated in the legal acts of Lithuanian Republic. The main provisions of the Lithuanian eco-security are enshrined in the National Security Act the Framework Programme of Eco-security, the Environmental Protection Act of Lithuanian Republic and other legal acts regarding the protection of ecosystem and environment.

Keywords: Ecological security, threat to ecological security, national security, environmental protection

Erika Matulionytė-Jarašūnė*, Daktarė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: saugumo politika, ekologinis saugumas, aplinkosaugos teisė.
Erika Matulionytė-Jarašūnė*, Doctor, Mykolas Romeris University, Faculty of Public security, Department of Law, lector. Research interests: security policy, environmental safety, environmental law.